

Відтворення аномалій діалектного мовлення у перекладі

Перекладознавчий ракурс діалектного мовлення є важливим, оскільки все ще залишається домінуючим за своєю науковою цінністю, передусім через свою реліктовість, невідповідність та нетрадиційність для лексичної системи української мови.

У різні часи проблема можливості/неможливості відтворення діалекту тією чи іншою мірою порушувалася у працях І.С. Алексєєвої, М.К. Гарбовського, В.С. Виноградова, С.І. Влахова, В.Н. Комісарова, М.М. Любімова, Н.В. Немцової, В.Д. Радчука, О.В. Ребрія та ін. Актуальність дослідження визначається відсутністю комплексних досліджень, присвячених українським перекладам діалектного мовлення загалом та творів М. Твена зокрема.

Мета розвідки полягає у встановленні адекватності обраних стратегій перекладу діалектного мовлення у творах М. Твена «Пригоди Тома Соєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна» українськими перекладачами І. Стешенко, В. Левицькою, І. Базилянською, Ю. Корецьким та В. Митрофановим. Досягнення мети передбачає реалізацію таких завдань: визначити основні перекладацькі стратегії відтворення аномалій діалектного мовлення та встановити межі адекватності їхнього використання у перекладі.

Насамперед, варто окреслити ключове поняття нашого дослідження – аномалія мови. У сучасній лінгвістиці аномалія мови – це порушення норм уживання певної мовної чи текстової одиниці [1, с. 50]. У іншому, вужчому підході «<...> – порушення мовної конвенціональності у сфері фонетики, лексики, граматики або стилістики, котра йде у розріз із принципами та установками мовної практики носіїв мови [2, с. 43]». Деякі дослідники (наприклад, Т. Б. Радбіль [2, с. 298]), вважають, що аномалія мови – це діалект, просторіччя або соціальний жаргон.

Проектуючи поняття мовної аномалії у царину перекладознавства, О. В. Ребрій зазначає, що аномалія – це спонтанне відхилення, котре не є звичним явищем для «більшості текстів, що підлягають перекладу, за виключенням художнього дискурсу, в якому вживається як художній прийом характеристики персонажа [3, с. 138]».

Послугуючись думкою дослідників, ми називаємо діалект аномалією мови та розуміємо як *відхилення від норми, що актуалізується на фонографічному, лексичному і граматичному рівнях та використовується для моделювання знань про персонажа художнього твору*.

У творах американського письменника М. Твена «Пригоди Тома Соєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна» діалектна мова, вжита автором, покликана урізноманітнити розмовний стиль окремого героя твору згідно з уявленням про соціальну приналежність, освіту, рівень життя, внутрішній світ. За способом творення можна виділити такі види діалектизмів: *фонетичні*, які відрізняються від літературної норми вимовою певних звуків, напр., *di'monds* → *diamonds* [4, с. 11], *behine* → *behind* [4, с. 79], *граматичні*, які різняться від літературної норми оформленням певних граматичних форм, напр., *it don't* [4, с. 28], *had spoke* [4, с. 131] і *лексичні*, що в діалекті мають значення, відмінне від загальнономовного, напр., *nobosdy/nobody* [4, с. 157], *gimme/give me* [4, с. 132]».

Приклади з роману М. Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» та його переклади українською мовою у виконанні І. Стешенко (1990) [5], В. Левицької (2009) [6], І. Базилянської (2013) [7], а також переклади твору «Пригоди Тома Соєра» у виконанні Ю. Корецького (1962) [8], В. Митрофанова (1990) [5] та І. Базилянської (2013) [7] є доказом того, наскільки непросто відтворити аномалію діалектного мовлення у межах іншої культури. У результаті аналізу діалектного мовлення встановлено, що у текстах перекладів переважає використання таких стратегій: нейтралізація, компенсація, конкретизація, додавання та вилучення.

Так, стратегія нейтралізації має на меті заміщення неважливих або незрозумілих для читача мовних одиниць мови оригіналу на нейтральні або розмовні еквіваленти мови перекладу, напр., *bowie* [4, с. 77] – *ножака* (І. Стешенко) [5, с. 316]. Загалом, така стратегія у рамках романів М. Твена представляється нам невірною, адже попри те що нейтралізація лексичної аномалії сприяє кращій зрозумілості тексту перекладу, у цьому особливому випадку, це означатиме значну втрату унікальності задуму автора.

Більш поширеним способом відтворення аномалії діалектного мовлення є компенсація, коли елементи змісту, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких неможлива, передаються у тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов'язково у тому ж самому місці тексту, що і у оригіналі [9, с. 54]. Використання стратегії компенсації можна спостерігати у прикладі: *–Snatch that light away, Betsy, you old fool – ain't you got any sense?* [4, с. 68]». *–А приберу-но свічку, Бетсі, стара дурено! Тобі що, в черенку не родить?* (І. Стешенко) [5, с. 303]».

Перекладачеві вдається відшукати чудовий переклад, котрий здатний відтворити безглуздість дій героя з погляду української культури. Однак, вважаємо, що перекладачеві варто бути украй обережним з використанням цієї стратегії перекладу, позаяк існує можливість знищення важливих уявлень та стереотипів про носія діалекту, котрі автор намагався донести читачеві.

Стратегія конкретизації супроводжується прагненням перекладача відтворити предметність, цілісність аномалії діалектного мовлення за допомогою уточнення необхідних деталей. Наприклад: – *Sometimes I dream it's me that done it* [10, с. 77]. – *A to raz чи два наснилося, ніби я сама і вбила* (В. Митрофанов) [5, с. 85].

Граматична аномалія *done* має дуже широкий діапазон значень, тому перекладач вдається до конкретизації цього слова, враховуючи особливості контексту та мови перекладу. Така стратегія є прийнятною у перекладі, позаяк забезпечує адекватне сприйняття діалектного мовлення у рамках іншого культурного континууму. Відтоді можемо говорити про доцільність використання даної стратегії у перекладах українських перекладачів.

Стратегія додавання передбачає введення додаткових лексичних одиниць у мову перекладу. Ось приклад: – *I'll wussup de groun' und' yo' foot, I will!* [4, с. 174]. – *Та я вік за вас молитимусь, я вам ноги цілуватиму, паночку!* (І. Стешенко) [5, с. 453]. Відповідно, стратегія вилучення передбачає «відмову від передачі в перекладі семантично поширених слів, значення яких виявляються нерелевантними або мають змогу легко відновлюватись у контексті [11]». Наприклад:

I wished I was in Jeruslem or somewheres [4, с. 176]. – <...> *а мені щиро захотілося дременути кудись якнайдалі звідти* <...> (І. Стешенко) [5, с. 451].

Попри те, що стратегії додавання і вилучення займають чільне місце зпоміж стратегій перекладу діалектного мовлення, вважаємо, що вони є недоречними, проте, і неминучими, адже як зазначає М. Бейкер, «неможливо взяти до рук об'єкт, не залишивши на ньому відбитки своїх пальців [12, с. 244]».

Цікавими на нашу думку є також поодинокі перекладацькі рішення українських перекладачів (В. Левицької, Ю. Корецького, І. Стешенко, І. Базилянської), щодо відтворення граматичних, лексичних та фонетичних кластерів творів М. Твена. Серед яких виділяємо такі:

(1) Аграматична дислексія: *Dese las' skifts wuz full o' ladies en genlmen a-goin' over for to see de place* [4, с. 33]. – *У човнах сиділи пани та панії, вони їхали оглядати місце вбивства* (В. Левицька) [6].

Добираючи з набору потенційно можливих граматичних аномалій друготвору, перекладачеві вдається отримати чудовий замінник, котрий здатний відтворити граматичну безграмотність героя.

(2) Пропуск букв в словах: – <...> *a paper that's got to be ciphered over about a week because it's mostly signs and hy'roglyphics*. – *Hyro – which? – Hy'roglyphics* [10, с. 141]. – <...> *напирець цей треба розшифрувати цілий тиждень, бо в ньому здебільшого закарлючки та ієрогліфи*. – *Іро... що? – Ірогліфи...* (Ю. Корецький) [8, с. 122].

Фонетична аномалія слова оригіналу покликана визвати у читача образ дитячої необізнаності, що полягає у недоладному користуванні важким для вимови словом, відтак перенесення орфографічної помилки першотвору на площину перекладу є на нашу думку вдалим перекладацьким рішенням.

(3) Усічення за допомогою вилучення кінцевих літер у слові: – *You're s'rp* [4, с. 159]. – *Я вас див...* (І. Стешенко) [5, с. 433].

Враховуючи те, що наблизений переклад нездатний відтворити емотивне навантаження речення оригіналу, перекладач приймає рішення про усічення кінцевої частини слова, що безумовно посилює експресивність поданої інформації.

(4) Неправильне написання слів: – *Sudden as winking the ornery old cretur went an to smash* <...> [4, с. 114]. – *Ніхто і змигнути не встиг, як негідник стригань зовсім розкис* <...> (І. Базилянська) [7, с. 400].

Перекладачеві вдалося відтворити цілісний відрізок мовленнєвого потоку, замінивши лексичну аномалію діалектного мовлення *old cretur* на неологізовану лексему *стригань*.

Головний висновок, який можна зробити, полягає у тому, що переклад діалектного мовлення завжди буде нести за собою втрати, адже діалекти часто відносять до неперекаданого явища не лише за рахунок розбіжностей, котрі існують у рамках різних мовних систем, але й тому що вони відносяться до екстралінгвістичної реальності, що відповідно породжує непорозуміння навіть у того читача, мова перекладу якого рідна. Саме тому, принагідно відзначаємо, що переклад знижено-розмовної мови – це є боротьба не на мовному рівні, ця боротьба існує на рівні культур. Отже, з врахуванням розуміння аномалії як відхилення від норми на лексичному, граматичному та фонографічному рівнях, нам вдалося виокремити такі основні стратегії перекладу діалектного мовлення: нейтралізація, компенсація, конкретизація, додавання та вилучення. Як додаткові, зафіксовано аграматичну дислексію, пропуск букв в словах, усічення за допомогою вилучення кінцевих літер у слові, неправильне написання слів. Хоча кількість додаткових перекладацьких рішень на рівні українських перекладів творів М. Твена є незначною, вони відіграють значну роль для досягнення авторських інтенцій.

Література

1. Апресян Ю.Д. Языковые аномалии: типы и функции / Ю.Д. Апресян // Res Philologica: Филологические исследования. Памяти академика Георгия Владимировича Степанова (1919–1986) / Под ред. Д.С. Лихачева. – М. : Л. : Наука, 1990. – С. 50-71.
2. Радбиль Т. Б. Языковые аномалии в художественном тексте: Андрей Платонов и другие [Электронный ресурс] : монография / Т. Б. Радбиль. – М. : Флинта, 2012. – 322 с.
3. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
4. Twain M. The adventures of Huckleberry Finn / M. Twain ; [edited by J. Manis]. – PA. : The Pennsylvania State University, 1998. – 204 p.
5. Твен М. Пригоди Тома Соєра. Пригоди Гекльберрі Фінна / М. Твен ; [пер. з англ. І. Стешенко, В. Митрофанова]. – К. : Веселка, 1990. – 496 с.
6. Твен М. Пригоди Гекльберрі Фінна / М. Твен; [пер. з англ. В. Левицької]. – К. : Країна Мрій, 2009. – 368 с. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://bookz.ru/authors/tven-mark/prigodi-259/1-prigodi-259.html> **7.** Твен М. Пригоди Тома Сойера. Пригоди Гекльберрі Фінна / М. Твен ; [пер. з англ. Г. Базилянської]. – Х. : Школа, 2013. – 544 с. **8.** Твен М. Пригоди Тома Сойера / М. Твен; [пер. з англ. Ю. Корецького]. – К. : Веселка, 1982. – 175 с. **9.** Яковлева М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.20 / **10.** Twain M. The adventures of Tom Sawyer / M. Twain ; [edited by P. Stoneley]. – New York : Oxford University Press, 2007. – 238 p. **11.** Перетокіна В. Ф. Нові тенденції застосування стратегій перекладу галузевої літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://confcontact.com> **12.** Baker M. Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator / M. Baker. – 2000. – № 12. – P. 241-266.